

Van schrijven naar lezen. De alfabetisatie van meertalige leerlingen die niet tot lezen kwamen

1 januari 1991

Auteur: [Harm Knijpstra](#)

Volume: [22](#)

Nummer: [6](#)

Pagina's: 214-224

Documenten

- [moer_jrg22_049.pdf](#)

harm knijpstra orde wordt omgedraaid het schrijven komt veel eerder aan bod in het programma delen uit gesprekken met leerlingen worden door hen meteen op schrift gesteld zelfs voorafgaand van schrijven naar lezen aan het eerste echte lezen het is in feite toch te dwaas voor woorden dat in nederland de alfabetisatie technici de discussie zo gedomineerd hebben dat wanneer we het werkelijke communiceren van meertalige leerlingen te schrijven en lezen bedoelen deze begrippen niet meer begrepen worden en we het die niet tot lezen kwamen moeten hebben over respectievelijk stellen pars pro toto en begrijpend lezen pleonas met begripsherstel lijkt wenselijk schrijven is niet primair een spiertraining en lezen zonder begrip is geen lezen maar blaffen tegen letter voor vrijwel elke basisschoolleerling is het leren groepen lezen en schrijven een lastige opgave dat geldt zeker in onze benadering worden de overeenkomsten voor zij instromers meertalige leerlingen die pas tussen gesproken en geschreven taal zo op latere leeftijd in nederland aan het onderwijs veel mogelijk uitgebuit de leidende gedachte gaan deelnemen in dit artikel betoogt harm knijp bij deze benadering ligt in de lijn van de sausastra dat de traditionele werkwijze eerst lezen dan sure s opvatting 1915 dat de weergave van schrijven voor deze zij instromers averechts werkt de gesproken taal de enige raison d'être van hij beschrijft een methode waarbij die volgorde het schrift is daarom wordt speciale aandacht wordt omgedraaid onder het motto wat je kunt gegeven aan het via een dialoog met zij zeggen kun je ook schrijven worden dialogen met instromers komen van spraak tot geschreven meertalige leerlingen gebruikt als uitgangspunt voor spraak het eerste schrikonderwijs in liet volgende leest u een zo n benadering blijkt vooral te werken als verslag van een poging om zulk onderwijs tot een de dialoog in een bepaald werkstramien wordt succes te maken gevat zo n stramien beschrijf ik in de volgende paragraaf in de daarop volgende paragrafen bespreek ik een aantal van mijn participeren inleiding de observaties interventies interviews en tijdens de werkobservaties ge-

maakte geluids sinds de jaren tachtig is er in zowel de onder opnamen wijspraktijk als in het onderwisonderzoek ik ben vooral tot deze benadering gekomen een sterk groeiende aandacht voor de ontwik op grond van vragen en knelpunten die onder keling van de geletterdheid bij meertalige wijsgevend en formuleerden naar aanleiding leerlingen het begrip geletterdheid verwijst van hun praktijk met zij instromers het kader naar beide schriftelijke taalvaardigheden le daarvoor is het zij instromersproject basis zen en schrijven opvallend is echter dat het onderwijs amsterdam west dat medio 1989 lezen verreweg de meeste aandacht krijgt zo van start ging in het project wordt ernaar wel in de praktijk als in het onderzoek wan gestreefd om een adequaat werkmodel te ont neer het schrijven in beeld komt blijkt er wikkelen voor de opvang van zij instromers bovendien overwegend aandacht te zijn voor het zal een model moeten zijn waarin onder gevorderde schrijvers rowe krapels t99o wijsgevend en een werkbaar kader vinden voor een verklaring daarvoor is misschien de ken het omgaan met de onregelmatige individuele nelijk veel gekoesterde vooronderstelling dat instroom van leerlingen in amsterdam west het leren lezen vooraf dient te gaan aan het dit in tegenstelling tot het zusterproject in leren schrijven in veel meertalige situaties amsterdam zuidoost waar sprake is van een zeker bij zij instromers blijkt dat echter ave meer groepsgewijze instroom beide situaties rechts te werken in amsterdam west is een lijken te leiden tot het formuleren van ver benadering in ontwikkeling waarin die volg schillende accenten in antwoorden 21 4 moer i99t 6 in het model dat in west in ontwikkeling is wust maken van het feit dat er rege l ma t ig gave wordt in elk geval aandacht besteed aan drie volledige zinnen te horen zij n programmali jnen het in modelzinnen vragen naar wat zoeven het toegankelijk maken van het reguliere on gezegd is en niet geheel of precies b eg r epen derwijsprogramma door de klasleerkrach t kon worden ging je naar je tante om te eten het door de leerling zelfstandig leren werken of ging je naar je tante om geld te lenen om aan relevante taalactiviteiten wanneer deelna eten te kunnen kopen me aan het reguliere programma niet mogelijk is interview naar eigen taalvaardigheden de toerusting van de zij instromer voor de met de leerling de beleving van het neder andere twee programmali jnen lands als tweede of derde taal bespreke n deze toerusting vindt plaats buiten de klas de discrepantie tussen het gerealiseerde door de nt2 leerkracht die in amsterdam spreekniveau en het problematische lezen van west ook wel mentor wordt genoemd de hier het nederlands bespreken volgende rapportage is vooral gebaseerd op taalonderzoeken die bij dertien zij instromers mobiliseren en uitlokken schriftelijke taalvaardig verricht werden voor deze leerlingen waren heid geen didactische antwoorden voorhanden de leerling confronteren met de stelling dat toen bleek dat het eerste lezen niet op gang wanneer je al zo goed nederlands spreekt en kwam niet bij de klasleerkracht en ook niet bij voldoende letters kent je alles wat je zegt ook de mentor de individuele taalonderzoeken kunt leren schrijve n zouden op deze manier ook zicht kunnen bie de leerling uitnodigen om een aantal eerder den op een wenselijke verdere invulling van tijdens de dialoog geformuleerde zinnen op te het mentoraat schrijve n een garantie geven voor het bieden van alle va n s pr ek en to t sch rij ve n eventueel nog noodzakelijke ondersteuning voorafgaand aan dictee van tijdens het gesprek de

werkwijze tijdens de taalonderzoeken geregisseerde zinnen bij de leerling navragen of komt ten dele overeen met de in het zij instro het klopt is het jouw zin verhaal zo nodig mersproject beoogde vormgeving van het veranderingen aanbren- gen mentorprogramma en kan gekarakteriseerd worden als een intensief begeleide taalactiviteiten ondersteuning en feedback reeks het is een nadrukkelijk individuele aan dictee van de eerste zin en noodzakelijke onpak waarin geprobeerd wordt de optimale ondersteuning vaststellen spreekvaardigheid van de zij instromer te be lezing bespreking zelf reparatie lezing reiken door middel van een dialoog vervol dictee van de tweede zinnen worden uit de uitingen van de leerlingen zinnen gekozen die de basis vormen voor herschrijven lezen en verwerken taalactiviteiten die gericht zijn op het door lezing bespreking zelf reparatie lezing en breken van de geconstateerde stagnatie in het zovoor t lezen een aantal activiteiten vormt daarbij de leerling leest alle zelf mondeling en nu ook een soort standaard werkstramien dat schriftelijk geproduceerde en verbeterde zin mien kan chronologisch als volgt beschreven worden het verhaal worden verwerking- sopdracht formuleren netversie met de pen schrijven vervolgens een presentatie dialoog over ervaringen in tweede instantie ook tieversie linkprintdruk typen of computer taalervaringen print maken vgl knijpstra 1990a een dialoog gericht op specifieke interesses een verdere verwerking in het werkstramien van de zij instromer knijpstra 1991a van de reguliere klas vooral door middel van doorvragen de voortgang in de dialoog garanderen als je op deze manier met leerlingen gesprek op een aanmoedigende manier de leerling beken voert en met ze schrijft wat valt er dan zoal 1991 6 moer 21 5 waar te nemen in een zestal paragrafen bespreek ik aspecten die sterk naar voren kwamen op de montessorischool leer je niet zo veel tijdens het werk of tijdens de analyse van de ik heb veel boeken uit de bibliotheek in huis gedurende het werk gemaakte audiotapes het ik kan heel hard werken verzamelde schriftelijke werk van de leerlingen als ik uit het raampje van het vliegtuig kijk of de interviews gehouden met leerlingen en dan zie ik alleen wolken leerkrachten ik beschrijf achtereenvolgens als ik hier niet was had ik dit niet geschreven in het inzicht in de eigen taalbeheersing en de ik hangde was aan de waslijn mama stopt de verandering daarin kleren in de wasmachine 2 de letterkennis en de functionele toepassing mijn broer werkt in marokko erva 3 de zins constructievaardigheid gave authentieke gesproken zinnen van zeven 4 inhoud vorm en feedback leerlingen 5 de mate van noodzakelijke ondersteuning 6 van schrijven naar lezen zijn ze onverdeeld tevreden over de herken ten slotte probeer ik enkele conclusies te trekken zie afbeelding hierboven en knijpstra trekken over wenselijke richtingen voor de 1991a voortgang in en de vormgeving van het eerste de leerlingen zijn unaniem van mening dat schrijven en leesonderwijs aan zij instromers ze zulke letterlijk geciteerde zinnen nog niet zelf kunnen schrijven even unaniem tonen ze inzicht in de eigen taalbeheersing een diepe interesse als ze geconfronteerd worden met de bewering dat zij zulke zinnen wel met de zij instromers wordt onder andere geheel snel kunnen leren schrijven als ze over gesproken over hun beleving van de eigen voldoende letterkennis beschikken zonder heersing van het nederlands uitgesplitst over uitzondering durven ze even later een poging de deeltaalvaardigheden luisteren spreken te wagen

om een van de geciteerde zinnen op te schrijven en lezen het beeld dat de leerlingen schrijven als daarbij de nadrukkelijke garantie daarvan hebben komt op een aantal punten wordt gevoegd dat alle eventueel nog noodzaak overeen de stagnerende beginnende lezers kelijke ondersteuning prompt gegeven zal onderkennen zonder uitzondering de eigen worden dat ongeschreven contract sterkt ken leesproblemen het wordt over het algemeen nelijk het vertrouwen voldoende om te komen vanzelfsprekend gevonden dat met het schrijven van zeker weten het niet te kunnen tot het pro ven in het nederlands nog geen begin is ge beren om dat wat gezegd is ook schriftelijk maakt eerst moet je kunnen lezen is de vorm te geven overwegende mening dat wat al gelezen kon opvallend is ook dat het zich zetten tot het worden kon over het algemeen naar de eigen opschrijven van dat wat zojuist gezegd is ken inschatting van de leerlingen nog niet door nelijk alle voor het schrijven noodzakelijke hen worden geschreven kennis mobiliseert uiteraard voor zover die in unaniem wordt gemeend zeker weten dat zo n klein jaar nederlands onderwijs is ge wat gezegd kan worden nog niet geschreven leerd kan worden ik kan groot zeggen schrijven kortom de mate waarin de schriftelijke niet opvallend is het grote aantal leerlingen vormgeving van het gesprokene succesvol is dat spontaan nadrukkelijk begint te vertellen hangt kennelijk samen met de mate waarin het dat ze wel over boeken beschikken en de bi gaat om eigen uitingen en het feit dat de schrif bliotheek bezoeken ik kan niet goed lezen telijke nederlandse taal voor de meesten voor maar ik heb wel veel boeken uit de biblio het eerst als eigen instrument als persoonlijke theek in huis kennelijk denken ze dat ik een repertoire uitbreiding wordt ervaren in plaats ongunstige indruk van hen zou kunnen krijg van als onbegrepen kunstgrepen ter ontwik gen zonder deze expliciete toevoeging als de keling van een net handschrift deze eerste leerlingen geconfronteerd worden met qua succesvolle pogingen sterken dan ook het zelf betekenis en syntaxis gave zinnen geciteerd uit vertrouwen na de tweede zin durft iedere hun eigen inbreng in de eerder gevoerde dialoog leerling zelfs zonder aarzeling elke andere eigen zin op papier te zetten 21 6 moer i99i 6 het onverwacht eenvoudige leren schrijven zicht dat de lettervolgorde schrijvend geheel leidt in alle gevallen tot een doorbreking van dezelfde is als in de mondelinge constructies het ongunstige taalzelfbeeld regelmatig daardoor wordt de produktie een synchrone wordt de eerste werksessie verlengd met een herschepping in geschreven vorm waarbij de kwartier vanwege de ontstane gedreven eigen gesproken tekst stap voor stap letter schrijfproduktie zelfs op de valreep ontstaan voor letter en woord voor woord het schrijven op eigen initiatief vaak nog snelle extra tek leidt de rust die het schrijven kenmerkt in sten over allerlei voor hen relevante thema s tegenstelling tot het spontane spreken vereen voudigt daarnaast nog eens en geeft de tijd conclusie de gebruikelijke opvatting dat de voor het oproepen en selecteren van de juiste eerste fascinatie van kinderen door de papieren letter s wereld veroorzaakt zou worden door de ont in feite blijkt inderdaad in de meeste gevallen sluiting van andere ideeën werelden bettel dat veel van de nodige kennis bij de leerlingen heim zelan i99i wordt in het geval van deze aanwezig is maar dat zij er kennelijk nog niet zij instromers voortdurend tegengesproken vrijelijk over kunnen beschikken paradoxaal de fascinatie met de eigen veroverde greep op genoeg bli-

jkt zo in veel gevallen het probleem de schriftelijke nederlandse taal dringt zich verkennend taalonderzoek het moment waar duidelijk op de voorgrond schrijven lijkt in op leerlingen daarvan voor het eerst door menig programma een belangrijker en ook een drongen raken in tweede instantie worden vroegere plaats te verdienen dan vaak gebrui deze verkenningen ook steeds explicieter ont kelijk is dat maakt het voor zij instromers wikkellingsgericht gericht op het ontdekken een stuk eenvoudiger om het nederlands als van effectieve activiteiten die zouden kunnen een eigen instrument te kunnen ervaren passen in het op te stellen handelingsplan voor de desbetreffende leerling daarmee neemt ook fun c tio n e l e toepassing van l e t t e r k e n n i s het zicht toe op de gewenste vormgeving van de toerustende en remedierende functie van het de mogelijkheid om aanwezige letterkennis mentoraat functioneel te maken tijdens de pogingen om mijn indruk is dat bij die ruime mate van gesproken uitingen schriftelijk vorm te geven aanwezige letterkennis een belangrijke rol ge blijkt voldoende aanwezig ondersteuning op gespeeld wordt door het feit dat in de mentor letterniveau hoeft nagenoeg niet te worden programma s veelal systematisch van elk be gegeven daarvan komt via een gestandaard grip dat wordt aangeleerd ook de geschreven seerde letterkennistoets pdi minder aan het vorm wordt aangeboden licht dan wanneer wordt gevraagd de letter s de gevolgde werkwijze ten aanzien van het in het verband van de eigen woorden te plaat adequaat leren spellen door middel van het sen dat benadrukt nog eens extra de wense langzaam uitspreken van het woord schrij lijkheid om op andere manieren dan via de vend letter voor letter verklanken hele woord geijkte toetsprocedures inzicht te verwerven in zin herhalen werd ook door cunningham de taalvaardigheden van meertalige leerlingen stanovich 1990 gevolgd ook zij vonden dat met nog maar een prille nederlandse school het handgeschreven produkt goede resultaten carriere te zien gaf beter zelfs dan met het gebruik van het hoeft nauwelijks betoog dat hoe sterker letterstempels of de computer het herhaalde de letterkennis en de klank tekenkoppeling schrijven potlood potlood pen lijkt dan ook zijn verankerd hoe eenvoudiger de leerlingen meer aan te bevelen dan herhaald stempelen of het een en ander in het woordconstructiepro drukken van tekst vgl lamme 1988 die ene ces kunnen toepassen toch blijkt dat in de fraaie presentatieversie gedrukt of geprint reguliere klas een breekpunt te vormen ken krijgt een meerwaarde daarmee wordt niet nelijk is het minstens zo belangrijk dat de alleen het produktieproces afgerond maar ook schrijfsinnen direct ontleend worden aan het uitgenodigd tot een reactie van de klasgroep eerder gehouden gesprek een garantie voor of leerkracht volstreckte beheersing van de tekst bovendien is voor de leerlingen een belangrijk nieuw in t99t 6 moer 21 7 conclusie orientatie van meertalige leer dezelfde leerling van zijn eigen zin i k heb veel lingen op letterkennis lijkt meer effect te kun boeken uit de bibl iotheek in huis vergelijk nen sorteren wanneer dat van begin af aan bare doorbraken doen zich tijdens de indivi functioneel gere l ateed wordt aan de eigen duele taalonderzoeken systematisch voor i n uitingen bij voorkeur in zinsverband van de toenemende mate lukt een en ander l eerlingen h et lij kt erop dat de authenticiteit van de tekst verantwoordel ij k is voor de emotionele z i n sco n stru c tieva ardi ghe i d kant van de toenemende motivatie van de zij instromer het merkbaar leren beheersen van tijdens de dialo-

gen valt vrijwel zonder uit de complexiteit in taalconstructies lijkt het zonderling op dat de kwaliteit van de zinsconstruc-ties verbetert soms zelfs aanzienlijk re-niets lijkt de ontdekking van de mo-gelijkheid regelmatig stuit ik op een formuleervaardigheid dat de wereld in schrift-gevat kan worden zo die minder dan mogelijk en wenselijk ontwikkelend te-maken als de ervaring dat dat keld is vgl knipstra 1991a oorzaken daar de eigen-wereld kan zijn voor lijken in elk geval te liggen in de geringe ruimte in het cur-riculum voor relevante niveau het in de gesprekken met de zij sprekeactiviteiten in de reguliere klas en in instromers bereikte spreekniveau is telkens onvoldoende personele faciliteiten voor een uitgangspunt voor verder te ondernemen taal speci-aal n t2 curriculum voor zij instromers activiteiten voortdurend blijkt het mogeli-jke daardoor is er minder gelegenheid dan wen taalniveau vooral qua syntaxis hoger te lig selijk zou zijn voor functionele oefening gen dan het niveau waarop de klasleerkracht praktisering van het spreken in zinnen in da de zij instromer heeft ingeschat tijdens de gelijkse gespreks-situaties vgl moirand 1982 verdere individu-ele werksessies kan dat hoge damhuis 1989 dit bemoeilijkt structureel de niveau ook succesvol worden uitgelokt in noodzakelijke feedback van de leerkracht schriftelijke vorm de in individuele werkses meer dan wenselijk lijkt wordt de dialoog ver sies verkregen teksten blijken ook in de perio vangen door algemenere minder persoonlijke de na de eerste doorbraak veelal een grotere en daarmee min-der effectieve taalactiviteiten complexiteit te vertonen dan regulier gepro zo wor-den regelmatig hoopvolle ontwikke duceerde teksten de schriftelijke taal die de lin-gen in de knop geknakt terwijl met relatief desbetreffende leerlingen doorgaans krijgen geringe maar sterk gerichte extra individuele aangeboden blijkt meestal van een veel een aandacht de ontluikende zinsconstructie voudiger gehalte regel-matig blijkt de moge vaardigheden tot bloei zouden kunnen worden lijke tekstpro-ductie dicht bij de kwaliteit gebracht van het algemene taalaanbod te liggen dan bij dat van het specifieke rrrta curriculum voor de doorbraak ik i l lustreer hoe ger-ing de spe zij instromer cifieke aandacht kan zijn en hoe verstrekkend mijn al-gemene indruk is dat de zorg dat een de inv l oed is de zij instromer die meent zij instromen niet overvraagd wordt wel eens groot niet te kunnen schrijven krijgt maxi krachtiger ontwikkeld zou kunnen blijken dan mal e ondersteuning bij de re-alisatie van het de aandacht voor eventuele ondervraging woord globaal herhaald spellend geformu leerd spellend voorgeschreven vervolgens intera c tie en s yn-taxis de gesprekssi wordt het woord met een per letter stijgend tuatie zelf blijkt door haar communicatieve plezier door de leerling zelf spe llend geschre interac-tieve karakter belangrijk bij te dragen ven h ij begrijpt dan de clou van de bewering aan de optima lisering van de syntaxis de dat je dat kunt doen met alles wat je zegt en leerlingen proberen in de communicatie de be zou willen schrijven dat een dergelijke door doelde inhoud inhei nederlands te vatten braak verder kan reiken dan de constructie van de dialoog blijkt ook anderszins een middel woorden met behulp van letters b l ijkt bij om het niveau van de uitingen te verhogen voorbeeld uit het direct daarna geheel zelf i n het vuur van het gesprek krijgt de inbreng standig tot in details goed opschrijven door van de leerling alle kenmerken van spontane 2i 8 moer 1991 6 spreektaal die stroom van zinsdelen als korte de

schriftelijke taalvaardigheden kan worden zinnen uitgesproken wordt telkens terugge bewerkstelligd komt de weg vrij voor de geven in een zin daarbij wordt ook gevraagd ontwikkeling van een adequater effectiever of het verhaal goed begrepen is over het alge vervolgprogramma meen herkennen en adopteerden de zij instromers de gave versie van hun produkt onmiddellijk voormerkdelijk die zinnen werden vervolgens ook door de leerling opgeschreven een voorbeeld tijdens de besproken individuele momenten ga voetballen zaterdag niet met de fiets is er niet zonder meer sprake van een rechte met de tram in osdorp deze zaterdag lijn van spreken naar schrijven er is een wissel weet ik niet samentrekkende vraag bedoel werking daarbij valt op dat de gecorrigeerde je als ik zaterdag in osdorp ga voetballen woordbeelden veelvuldig snel in het schrijven ga ik met de tram niet met de fiets ja geïntegreerd worden aan de hand van het bij analoog aan de bevindingen van onder andere instromers veel voorkomende verschijningen jager adams 1990 dat schriftelijk taal sel bijna goed taalgebruik bespreek ik een aantal aanbod ook in z2 situaties leidt tot opname kwesties van gehanteerde grammatica vooral syntaxis veel woorden worden door zij instromers in in de eigen productie kwam ook de taal uit de de juiste context gebruikt op de door hen docentenrol in de dialoog vooral in de vorm waargenomen manier bijna goed wanneer van de teruggegeven zinsconstructies terug in men in gesprek is worden zulke verschillen de leerlingtekst eerst mondeling daarna als lang niet altijd opgemerkt en als dat wel het consequentie van het werkstramen ook geval is is het vaak storend om directe feedback schriftelijk back te geven op fouten in woordbeeld uit hierbij is een kanttekening op zijn plaats met spraak enzovoort bovendien is het mogelijk betrekking tot de mogelijkheden voor de leer dat een verkoudheid verantwoordelijk is voor ling om de tekst als eigen tekst te kunnen blij een uitspraak als addesteren voor arresteren ven ervaren dat de authenticiteit van de tekst het is soms storend of lastig om feedback te niet behoeft te worden aangetast mag gegeven in de praktijk leidt dat ertoe om in feite cludeerd worden uit de voorafgaand aan het wenselijke feedback dan maar achterwege te dicteren gevraagde correctie door de leerlingen laten dat werkt in zij instromersprogramma s van formuleringen die naar hun mening niet bepaald niet produktief door het werkstra correct het door hen bedoelde weergeven een mien wordt dat ten dele ondervangen tijdens illustratie een leerling corrigeert het gedicht het werken aan de eerste geschreven authentieke teerde letterlijk geciteerde zinsfragment dat leerlingteksten kunnen al in de eerste be is leuk om over te schrijven met nee niet om spreekronde de incorrecte klankonderschei over te schrijven om er een verhaal van te ma dingen en klank tekenkoppelingen ontdekt en ken correctie door de leerling vindt dus niet opgevangen worden zo zeg je dat in het ne alleen plaats op grond van juistheid qua letter derlands en zo schrijf je het elke belastende lijke weergave ook mogelijke vergissingen in vormdiscussie wordt vermeden zelfs verge het begrijpen door eventuele lezers werden verlijking van foutief en correct geschreven disconteerd het spreekt vanzelf dat wanneer woorden vindt nauwelijks plaats het tamelijk de docent verfraaiingen aanbrengt die het ver platte zo zit het wordt door de zij instromers haal van de zij instromer overstijgen er geris mers volstrekt geaccepteerd met een gretig keerd wordt dat met de authenticiteit ook de heid die doet vermoede-

den dat het kennelijk produktiemotivatie wordt aangetast antwoorden geeft op vragen die hen de hele dag bezighouden wat zegt ie nu hoe zeg je conclusie h et loont om in een schoolteam dat een rri mentoraat te ontwi kken daarin onregelmatigheden worden op dezelfde kan worden vastgesteld of leerlingen op een vanzelfsprekende manier aanvaard zeggen en realistisch hoog genoeg niveau worden aan schrijven sporen immers vaak wel maar het gesproken wanneer het niveau van de k wa klopt niet altijd allemaal zo precies of logisch litatief rijkste mondelinge uitingen ook in als je misschien zou verwachten i99i 6 moer 21 9 er is natuurlijk meer aan de hand met de vorm de leerlingen zich blijmoedig laten opzadelen van taal de vorm wordt wanneer dat nodig met allerlei vormregels inclusief de onregel is ook problematiserend besproken in ver matigheden duidt op een enorme flexibiliteit band met de bedoelde boodschap a l s je dat en tolerantie maar ook op de intrinsieke be wilt zeggen dan moet je het zo zeggen in het hoeft om de voor nederlanders geldende code nederlands a nders k unnen de anderen je ver ook snel onder de knie te krijgen in dat pro k eerd begrijpen en wel omdat h et is verras ces meer taalschendingen zonder feedback om send hoe snel de meeste zij instromers ook dit welke reden dan ook laten passeren dan wat type feedback adequaat oppakk en en verwer men in nederland normaliter gedooft komt ken i n vrijwel all e gevallen zijn de leerlingen me voor als het geven van stenen waar brood ook blij met deze feedback omdat daarmee gevraagd wordt recht wordt gedaan aan de authenticiteit van bovendien geeft in het zij instromerspro de tekst vgl k reeft peyton i99oa b de ge gramma de doorslag dat de ontstane tekst tij richtheid op een trots te tonen presentatiever dens de activiteiten in het werks tramien al een sie speel t daarin zonder twijfel een belangrijke aantal malen gelezen wordt en dat vervolgens rol de gedrukte versie ook als officiële eerste leestekst dienst doet de relevantie van correct spellingconventies de keuze voor een correcte geschreven taal op het niveau van het eerste spelling verduidelijk ik met een klein uitstapje leesonderwijs in meertalige groepen behoeft naar de language experience approach het ge lijkt me op deze plaats geen nadere verdedi presenteerde werkstramien vertoont veel over ging eenkomsten met deze benadering een belang rijk verschil is echter het standpunt ten opzich conclusie het volstreckte accepteren en adop te van de spelling in de language experience ap teren van feedback op de vorm wordt zonder proach speelt de invented spelling een belangrijke twijfel sterk bevorderd door het feit dat in de rol vgl jager adams i99o en het tijdschrift mentorrol de boventoon gevoerd wordt door language arts dit standpunt contrasteert de wens om de verhalen van de leerlingen zo scherp met wat ik hierboven meldde opval volledig mogelijk te begrijpen fine tuning op lend in de language experience approach is bij de communicatiebehoefte van de leerling fel voorbeeld da t son duchan 1986 daarbij kunnen de volgen men leerlingen geen instructie in of expliciete de accenten worden gezet orientatie op de hiervoor beschreven con de meeste tijd kan verantwoord worden be gruentie tussen mondelinge en schriftelijke steed aan het uitlokken van authentieke zinnen taal ontvangen en verhalen van de leerling daaraan schort het ze geen feedback krijgen op de intuïtief geko in de praktijk het mees t zen taalvormen en zorgen dat al deze verhalen ook geschreven men ook de qua inhoud en vorm ruwe teksten worden vol-

gens het stramien waarbij vol door de leerlingen laat drukken gens diezelfde procedure functioneel die producten uit die school hebben dan ook correctieve aandacht aan de vorm gegeven veel gemeen met wat menigeen in de jaren wordt die kennelijk nog nodig is kreeft zestig en zeventig in nederland als charmant peyton s conclusies i99ob ondersteunen die kromme kinderproductie zag keuze zij meldt dat wanneer inhei ia schrijf een aantal producten van dit type over een onderwijs de aandacht voor de inhoud niet paar decennia overziend concludeer ik dat dit meer centraal staat en vormbespreking een do stoeien met taal en taalvormen te verdedigen minerende rol heeft de ontwikkeling in de is in de kleuterfase vanaf het moment echter kwaliteit van het schrijven stopt dat er zeker in meertalige situaties een drin gende noodzaak ontstaat voor het beleven van mate van ondersteuning succes op het gebied van de effectieve schriftelijke communicatie lijkt oriëntatie op de vige het blijkt van belang om wat meer greep te rende vorm en spellingconventies de enige krijgen op de mate van ondersteuning die zij legitieme want meest efficiënte didactiek dat instromers nodig hebben bij het zelf produce 220 moer i99 t 6 ren van teksten en breder bij het zelfstandig een aantal herhal ing en van de zin zinsdele n werken aan hun taalactiviteiten reeks ener of worde n zijds uiteraard om de schaarse tijd van de maximale ondersteuning het voorschri jven ritz specialist in het schoolteam zo efficiënt van de hele zi n mogelijk te benut ten anderzijds om explicie ter te krijgen wanneer een zij instromer in woord staat moet worden geacht geheel te participe zie zin analoge stappen voor woorden of ren in het reguliere groepsgebeuren zonder woorddelen extra specialistische hulp buiten de klas die mogelijke participatie zal sterk worden be letter paald door de factoren tekstvaardigheid en mate geen ondersteuning meer nodi g van ondersteuning die daarbij nog nodig is minimale ondersteuning het woord waarin de tij dens de werksessies rond het eerste schrij voor de leerling problematische letter voor ven en lezen is op beide enig zicht ontstaan komt langzaam zeggen woord bij na spellend wat betreft de tekstvaardigheid discrepanties aanbieden tussen wat zij instromers in de reguliere klas maximale ondersteuning de letter of de twee pro duceren en dat wat met gerichte individuele klank op kladje schriftelijk aanbieden aandacht mogelijk is blijken doorgaans niet of onvoldoende waar te nemen in de reguliere bevindingen bij de eerste zin of het eerste klas de ervaring leert dat deze alleen scherp woord is niet zelden een vrijwel maximale on aan het licht ko men bij de mentor zo zal in de dersteuning op vooral de laatstgenoemde reguliere klas niet snel onderkend worden dat drie niveaus nodig het begrip ondersteuning een leerling die in de tekst rlijnogsniw er verwijst hier naar het presentabel com muni ligt genoeg sneeuw produceert een maand catief helpen maken van de uitin gen op pa later in staat is teksten produceren als sommi pier door de leerling daar waar het vatten in ge twee letters hou ik niet in mijn hoofd en woorden en zinnen van het verhaal stokt of ik heb een parker thuis om mee te sehrijven dreigt vast te lopen in vormproblemen wordt in het mentoraat kunnen de overbruggings herinn erd aan de juiste vormgeving van wat stappen het helderst worden geformuleerd de door de leerling bedoeld wordt het hoofd daarbij aan de leerling geboden onder steuning werk heeft immers al plaatsgevonden het blijkt in kaart te kunnen wor den gebracht idee is al in woorden gevat in zinsverband eerder is al kort gemeld

dat bij de tekstpro zelf s duktie de ondersteuningsniveaus thema zin wat schrijvend het constructiebewustzijn bij woord en letter te onderscheiden zijn die on de leerlingen zo sterk bevordert is het heel dersteuning blijkt wat verder gedifferentieerd expliciet samen volgen letter voor letter van te kunnen worden de even daarvoor geformuleerde zin sterk analytisch dus maar zonder een moment het thema ofplan-nivea u woord of het zinsverband uit het oog te verlie geen ondersteuning meer nodig de leerling zen in de meeste gevallen blijkt de expliciete maakt zelf een schema en verwerkt dat ondersteuning bij deze vormgeving zo krach minimale ondersteuning hulp bij het maken tig te werken dat de aanvankelijk benodigde van een schema is voldoende om zelfstandig mate van ondersteuning in dezelfde werksessie aan de tekst te kunnen werke n al sterk afneemt wordt grofweg de gemid maximale ondersteuning de leerling kan pas delde ondersteuning bij de eerste zin of het verder wanneer regelmatig aan de context eerste woord op 80 procent gesteld op drie waarover geschreven zou worden herinnerd niveaus bij de tweede zin ligt het gemiddelde word t al onder de 35 procent en meestal overwegend op zins deel niveau mondelinge herhaling zin syntaxis een veel geringer aantal malen op woord en geen ondersteuning meer nodi g zeer weinig op letterniveau de drastische minimale ondersteuning eenmaal dicteren van gemiddelde daling is onder andere te danken de eigen eerder geformuleerde zinnen aan kinderen die werkelijk geheel doorbrake n 1991 6 moer 221 en vanaf d e tweede zin al vrijwel geen onder en dat is sinds het vorige decennium toch steuning meer nodig had den redelijk algemeen geaccepteerd lijkt tijdens ook die enkele zij instromers die goed kon zo n expliciete poging de geletterdheid te ont den verklanken maar geen snars begrepen van wikkelen de geconstateerde transfer van a l die klanken hadden helemaal geen onder schrijf naar leesvaardigheid wellicht zelfs steuning meer no dig vanaf de tweede zin het voor de hand te liggen h iervoor genoemde synchroon lopen van in het taalonderzoek is met dat lezen dan spraak en schrift zorgt kennelijk voor een ade uiteraard telkens de cirkel rond de leerlingen quate beleving van de integratie van begrip en zijn aangemeld vanwege het niet op gang ko techniek daaraan lijkt het in meertalige klas men van het eerste lezen in een a twee werk sen nogal eens te schorten vgl carre l devine sessies van gemiddeld een uur blijkt dus een eskey 1988 succesvolle doorbraak naar beide schriftelijke taalvaardigheden mogelijk het schrijven gaat conclusie i k denk niet dat het wenselijk is daarbij voorop om het begrip meetbaarheid al te rigide op te in het zij instromerproject ging het vervol vatten m ij lij kt het vooral van belang dat die gens voor-namelijk om de vragen of deze acti factoren helder bespreekbaar worden die spe viteiten zelfstandig in een team te realiseren cialistische nt2 hulp rechtvaardigen en die zijn en of het lukt om een structureel vervolg ook de tvtz taken van de klasleerkracht helpen te realiseren op de doorbraak omvattender profileren zolang er namelijk in de reguliere ervaringen met zo n structurele vormgeving klas nog onvoldoende l eerkracht leerlinginter van het mentoraat zijn naar verwachting over actie valt te garanderen bestaat het gevaar dat een jaar te melden interessant is echter dat een onevenredig groot d eel van het werk bij de daar waar het werkstramien structureel wordt mentor terecht komt er zijn kennelijk ontwik ingevoerd in het mentorprogramma in alle kel ingen op verschi llende fronten

nodig voorzichtigheid al geconcludeerd kan worden dat in een schoolteam effectieve ondersteuning van leerlingen en leerlingengerealiseerd kan worden hoewel geen nadere leesinstructie is gegeven conclusie de bevindingen met het leren blijkt elke leerling de eigen teksten te kunnen lezen met behulp van de zelf geschreven teksten lezen zonder enige vorm van ondersteuning van de leerlingen zijn voldoende bemoedigend echt lezen dus zonder in leestechiek te ver om een bredere en vroegere invoering in lezen zonder slechts te verklanken of slechts zij instromersprogramma's te rechtvaardigen uit het geheugen te putten het grootst is de verder onderzoek is vervolgens ook nodig naar verbazing daarover bij de leerlingen zelf ken de vraag hoe na de doorbraak van het eerste nelijk is het zo dat de produktie van geschreven lezen ook een versnelde overbrugging moge teksten lees en schrijfprocessen voldoende lijkt is naar het kunnen lezen van de lastiger gedicht bij elkaar brengt om een dergelijke trans drukte te ksten waarmee zij instromers door fer mogelijk te maken vgl smith 1986 na gaans snel te maken zullen moeten krijgen thenson meija 1989 de ervaringen tijdens de vgl el ley mangubhai 1983 werksessies voeren in feite nog een stap verder en daarbij valt de overeenkomst op met wat conclusies durkin geciteerd door jager adams 1990 rapporteerde het lijkt erop dat het eerste lezen de verrichte taalonderzoeken blijken in ver als een soort bijprodukt van het eerste schrij schillende opzichten produktief te werken in ven moet worden beschouwd hulsenbeck de eerste plaats blijkt het mogelijk om door 1986 middel van fine tuning tijdens dialogen de be inderdaad klopt het dat er uitsluitend in langstelling en ontwikkelingsmogelijkheden structie en ondersteuning plaatsvinden bij het van de leerlingen bloot te leggen de bevin mondeling en schriftelijk vorm geven van dingen tot nu toe geven aanleiding tot de con betekenis wanneer men echter het lezen ook clusie dat de vier taalvaardigheden van begin duidt als een soortgelijk constructieproces af aan in sterke onderlinge samenhang tot ont 222 moer 1991 6 wikkeling dienen te worden gebracht binnen bettelheim b k zelan on learning to read die samenhang blijkt het eerste schrijven voor th e child s jasc ination with meaning har alle betreffende zij instromers een goede op mondswordth penguin 1991 stap naar het eerste lezen gedemonstreerde carrel p j devine d eskey eds interactive constructievaardigheden eerst sprekend later apprao c h es to second language reading cam ook schrijvend leiden tot geschreven teksten bridge cambridge university press 1980 die vervolgens ook gelezen blijken te kunnen cunningham d k e stanovich early spel worden dat lijkt perspectieven te openen ling a c quisition writing beats the computer voor een wenselijke versnelling van het aan in journal of educational psychology 82 1990 vankelijk leesprogramma van zij instromers p 159 162 in de tweede plaats blijken de effectieve acti damhuis r praten tegen anderstalige kleuters viteiten in de taalonderzoeken zeer goed inte in didaktief maart 1 98 9 p 4 7 greerbaar in de praktijk van nt2 mentoren in elley w b f mangubhai the impact of schoolteams vgl kantor e a 1981 erickson reading on second language learning in 1985 in ieder geval in voldoende mate om de reading research quarterly x i x 1983 p 53 67 conclusie te rechtvaardigen dat schoolteams erickson e qualitative methods in research on die de mentorfunctie in deze lijn weten vorm teaching michigan state university eric 1 9 85 te geven remedierend en structureler rende paper sr ment

mogen verwachten van deze systema felson duchan j language intervention tische
aandacht through sensemaking and fine tuning in r l schiefe lbusch e d language c
omp e ten te de ideeën die leidden tot de ontwikkelde aan assessment and inter-
vention taylor francis pak zijn zeker niet allemaal nieuw wel is dui london 1986 p
187 2 i j delijk dat de effectief gebleken activiteiten in hiilsenbeck c van krasteken-
ing tot z elfge meertalige situaties zeker geen gemeengoed schreven kinderboek
in r milder k rade zijn structureler en uitvoeriger invoering van mak er natuurlijk k
lee rt ee n kind le zen amster en onderzoek naar deze en dergelijke praat dam pen-
door 1986 p 84 103 1 979 schrijf en leesactiviteiten verdienen in ieder jager
adams m beginping to read thinking and geval verdere aandacht in de zij in-
stromers learning about print urbana champaign cen projecten verlenging met
een aantal jaren van ter for the study of reading i99o de amsterdamse projecten
maakt een bredere kaptor k j d r kirby j p goetz research invoering en verdieping
van de gestarte activi in c ontext ethnographi c studies in english teiten mogelijk
dat kan de kwaliteit van de education in research in the teaching of en overdracht
naar soortgelijke meertalige onder glish 15 d ec 1 981 p 293 309 wijssituaties
alleen maar ten goede komen knijpstra h meertalig tekstenschrift en presenta ti-
eschrift in het zij instromersprogramma am noten en literatuu r sterdam abc druk
r 990 a knijpstra h systematische bevordering van zij instromers zijn hier die leer-
lingen die er taalvaardigheden in meertalige klassen in di gens halverwege de rit
het nederlandse basis daktief maart t 990 b p 7 10 onderwijs instromen en hun
schoolcarriere knijpstra h dialoog als leesvoorwaarde in de tot dan toe zo zij die
genoten in een ander meertalige klas in didaktief januari iggi a land genoten p 13
1 5 zie voor een korte samenvatting en een over knijpstra h zij instromersprogram-
ma s in zicht van de in dat kader opgeleverde produk jeugd in sc h oo l en we re ld
jsw januari iggi ten knijpstra i99ib aan dit soort spectaculaire doorbraken ont-
kreeft peyton j dialogue writing effective leende in engeland in de jaren zeventig
een student teacher communication in a m pa onderwijsbeweging zijn naam break-
through dilla h h fair c hild c m valadez biling ual to literacy mackay e a 1970 edu-
cation issues and strategies newsbury park sage i99o a p 1 84 195 kreeft peyton j
beginping at the beginping 1991 6 moer 223 first grade est students learn to write
in pa recensi e dilla e a op cit p i95 219 1990 b lamme h leren lezen met de waterfi-
etsme thode techniek en begrip in moer 1988 5 p 10 21 h a n s kuhlemeier mackay
d e a breakthrough to literacy the theo ryandpractice of teaching initial reading
and writ leijn melse ing london longman 1970 moirand s enseigner a communi-
quer en langue meting en beoordeling van etrangere paris hachette 1982 nathen-
son mejia s writing in a second lan schrijfvaardighei d guage negotiating meaning
through invented spelling in language arts 66 5 1989 p 516 52 7 rowe krapels a an
overview of second lan guage writing process research in b kroll r schoonen de
evaluatie van schrijfvaardig ed second language writing research insights heids-
metingen een empirische studie naar be for the classroom new york cambridge ap-
trouwbaarheid validiteit en bruikbaarheid van plied linguistics 199 0 p 37 57 schri-
fvaardigheidsmetingen in de achtste groep saussure f de cours de linguistiquegen-
erale paris van het basisonderwijs amsterdam sco i99t payot 1965 i9i5 dissertatie
uvm f25 smith f red comment les enfants apprennent a lire ce que nous revele la

psycholinguistique paris retz 1986 1973 in het proefschrift van rob schonnen staat de meting van schrijfvaardigheid centraal de aanleiding tot het proefschrift is vooral gelegen in het problematische karakter van de meting en beoordeling van schrijfvaardigheid welke docent kent niet de problemen verbonden aan open schrijfoopdrachten als schrijf een opstel over het volgende onderwerp dergelijke complexe taken laten de leerling geheel vrij in de uitwerking van de inhoud en presentatie van de te schrijven tekst het gevolg hiervan is dat nogal wat leerlingen bij het schrijven van hun tekst ontsporen er bestaan echter alternatieven voor het traditionele opstel die minder open en minder complex zijn omdat bepaalde deeltaken zijn geelimineerd denk bijvoorbeeld aan de meerkeuzeopdracht en de correctieopdracht ook wel interlineaire toets genoemd omdat de leerling opzettelijk in de tekst aangebrachte fouten tussen de regels moet verbeteren in de ogen van velen zijn de meer gesloten opdrachtvormen echter suspect omdat hiermee geen volledige meting van schrijfvaardigheid mogelijk zou zijn met name zou de vaardigheid in het produceren van geschreven teksten er niet mee gemeten kunnen worden vgl van schooten de glopper r 990 de beoordeling van open schrijfoopdrachten i s 224 moer t99i 6